

Леся Мороз

ПОЛЬСЬКЕ ХОРОВЕ ТОВАРИСТВО “ЛЮТНЯ” У ЛЬВОВІ

Складовою частиною музичної культури Галичини є хорова культура. Її професійний розвиток в значній мірі залежав від наявності співацьких товариств. Одне з перших – статутове музичне товариство “Теорбан”, засноване у Львові 1870 р. Анатолієм Вахнянином. Хор товариства “складався з молоді, між якою визначалися пізніше звісні артисти Закревський і Мишуга” [1, с.4]. Згодом тут стали виникати й інші хорові товариства: “Лютня”, “Ехо”, “Сурма”, “Гармонія”, “які пропагували музику польських або українських композиторів і мали певний вплив на активізацію музичного життя міста...” [2, с.12].

Джерельною базою для вивчення історії творчої діяльності “Лютні” стали архівні документи [3], періодичні видання (“Зоря”, “Галичани”, “Діло”), окремі згадки в публікаціях сучасних музикознавців. Ці матеріали свідчать, що хорове товариство виникло з тісної співпраці польських та українських музикантів, які брали активну участь у створенні великих хорових сцен (приблизно 500 співаків у супроводі військового оркестру) під час зустрічей цесаря Франца Йосифа I. Авторами і диригентами величальних кантат були А.Вахнянин та К.Мікулі. До складу кращих співаків хорового об’єднання під назвою “Лютня” входили як польські, так і українські співаки Борковський, Ардан, Славичек, Стотанчик, Романовський, Герасимович, Мишуга. Першими диригентами хору були С.Цетвинський та А.Вахнянин.

Як бачимо, до “Лютні” належало чимало українців, “які, не маючи своїх музичних організацій, горнулися до співу в інших товариствах” [4, с.10]. За їх ініціативою формувався репертуар хорового товариства, до якого включалися твори композиторів М.Вербицького, І.Воробкевича, А.Вахнянина, а також М.Лисенка та П.Ніщинського. Оригінальні тексти пісень писалися латинським алфавітом і літографічним способом публікувалися у хорових збірниках товариства.

Незабаром після свого створення (1880 р.) “Лютня” бере активну участь у музичному житті Галичини. Святкування XX-х роковин смерті Тараса Шевченка відбувалося за участю львівського чоловічого хору та його солістів: А.Ардана (“Нічний привіт” Шторха), С.Цетвинського (“Заповіт” М.Вербицького), Б.Ганінчакової (дві українські народні пісні в опрацюванні М.Лисенка “Нащо мені чорні брови”, “На городі коло броду”), О.Мишуги (“Чи така наша доля” А.Вахнянина). Музична частина Шевченківського концерту під керівництвом А.Вахнянина

показала, "що музика і спів русинів щиро плекаються, що руска душа і руске серце суть для сеї музики буйною нивою, на котрій сходять хороші живущі музикальні цвіти народні, що музика руска має не лише високообразованих виконавців своїх, але і авторів отличних" [5, с.66–67].

В наступних роках хор "Лютні" незмінно продовжував свою участь у національних та релігійних святкуваннях. Комітет з підготовки одного з концертів, до якого входили члени товариства "Просвіта", "Руська Бесіда", "Академічне Братство", склав прилюдну подяку всім його учасникам, в тому числі "і членам товариства "Лютня" за їх ласкавий співуділ, котрий єдино причинився до світлости вечера" [6]. Кращі сили хору разом з молодими співаками Духовної семінарії і Ставропігійської бурси брали участь у виконанні страдних псалмів, що співалися у Великодну п'ятницю в українських церквах Львова [7].

Виключно слов'янською була програма концерту "Лютні", що відбувся 28 березня 1889 р.: С.Воробкевич "Із Гайдамаків", А.Вахнянин "Молоді сні", П.Ніщинський "Закувала та сива зозуля", три народні пісні в гармонізації А.Ферхгот-Товачовського – українські "Стоїть явір над водою", "Ой там на горі" та російська "Лучина, лучинушка". Галицькі часописи неодноразово висловлювали членам хору щирі подяки "за їх стілько разів виявлену охотну участь в святкуванні наших народних обходів..." [8]. В іншій відозві читаємо: "Кому ж не знаний хор "Лютня" під управою директора Цетвинського, котрому окремо належить і за се подяка, що ніколи не відказав своїй участі в наших вечерницях, відспівав як "Гамалію" Лисенка, так і другі пісні справді концертно" [9].

Хор "Лютні" розгорнув концертну діяльність не лише у Львові, але й у провінційних містах. На Шевченківському концерті в Стрию (31 березня 1889 р.), організованому Іваном Вахнянином взяли участь найкращі сили хору: Цетвинський, Ардан, Ліпечський, Купчинський, Вахнянин, Вітошинський, Телиховський, Стотанчик, Прохаска, Богданський. Новиною концерту було виконання гармонізованих С.Цетвинським українських народних пісень "Моя мати ворожбита", "Як ніч мя покрие", "Ой поїхав князь Ревуха". Крім цього, виступили: співак-бас М.Вітошинський ("Ой чого ти почорніло". "Ой Дніпре мій, Дніпре" М.Лисенка), піаністка Шепаровичівна (варіації на тему пісні "У сусіда хата біла" Й.Витвицького), цитрист Є.Купчинський (власне популярні на теми народних пісень).

В концерті також взяв участь мішаний хор місцевої молоді. Промовистим є факт, що співаки "Лютні" долучилися до українських виконавців і "не погордивши ними", підтримали у творі М.Вербицького

“Заповіт”. Подібний приклад дружелюбного ставлення підносив славу “Лютні” по всій Галичині. Цієї пошани у людей хор заслужив собі тим, що зацікавлено бере участь у національних концертах та цілком артистичними виступами долучається не лише до піднесеності народних свят, “але і будить в цілім краю охоту до співу” [10]. І це насправді було так, бо вже в короткому часі (у 1891 р.) “вдалося заснувати самостійне співоче товариство “Львівський Боян” на тривких основах”, першим диригентом якого став бувший учасник і керівник “Лютні” А.Вахнянин. [11, с.228].

Крім Шевченківських концертів, артистичні сили “Лютні” брали участь у вечорах пам’яті М.Шашкевича. В одному з них представлено II-й акт опери “Купало” А.Вахнянина”. Головну сопранову партію Одарки виконувала співачка М.Павликівна, тенорову партію Степана – С.Цетвинський, басову партію Максима – Славичек. В ролі посла був Стотанчик (бас). Вистава завершилася “Молитвою” і “Хором козаків”. Враження, яке справила на присутніх “Лютня” виконанням II акту з опери “Купало”, “було справді величне і імпонуюче” [12].

Програми концертів “Лютні” включала також обробки українських народних пісень, здійснені польським композитором Богданським (“Стояв чернець над водою”) і вже згаданим Ферхгот-Товачовським (“Ой ти, дівчино зарученая”). Обидві пісні викликали захоплення слухачів. Не менш вдалим були й інші твори: “Похід Таборів” (чеська пісня), “Восени”, “На морі” Ф.Мендельсона, Полонез” З.Носковського, “Безмежність” І.Шульца тощо.

До виступів хору запрошувалися провідні військові оркестри піхотних полків австрійської армії. Їх участь надавала концертіві урочистого, святкового характеру. Найбільшою популярністю користувалися оркестри, диригентами яких були капельмейстери Бахо, Мазак, Фаль, Тайбельрайтр, Штайнер, Томас, Ролль. Так, наприклад, військовими музикантами під керівництвом Бахо з успіхом були виконані твори Л.Лехнера “Чотири пори життя”, Й.Гайдна “Анданте з варіаціями”, М.Бруха “Kol Nidreј” з віолончелевим соло. Оркестр Ролля вперше представив львівській публіці увертюру з опери “Der Barenhanter” Р.Вагнера і “Фантазію” з оперної казки “Раз було” О.Заклинського. Добре враження на О.Нижанківського справили військові музиканти під керівництвом Штайнера. Композитор писав, що у виконанні полковим оркестром увертюри С.Монюшка “Байка” “всякі тонкості інтонації виходили дуже пластично і принадно, а краски поодиноких інструментів, переливаючись поміж собою, дуже мило вражали ухо слухача” [13].

Концерти "Лютні" завжди відбувалися за участю музикантів-виконавців. В музично-інструментальній частині програми своє мистецтво демонстрували кращі виконавці та ансамблеві групи музичного товариства "Гармонія". Серед них – піаністи Г.Вербицька, В.Курц, Ф.Нойхаузер, Е.Островський, З.Щепанський; скрипалі М.Вольфсталь, Ф.Якль; віолончеліст Стінгл; фортепіанне тріо Нойхаузер (фортепіано), Сломковський (скрипка), Єржина (віолончель). Добре знаним у Львові був наймолодший з піаністів Р.Кочальський. Непересічні артистичні якості ставили його в ряд першорядних музикантів. На думку рецензента, "Соната" (h-moll) Ф.Шопена в трактовці Р.Кочальського – "се твердий горішок для віртуозів, а від часів Рубінштейна рідко котрий із славних виконавців рішився її виконати" [14]. Добрий успіх мали запрошені вокалісти Л.Марек, А.Прокоповичівна, А.Домбровська. З чоловіків – М.Вітошинський, В.Малявський, О. Нижанковський. За участь в концертах "Лютні" голова товариства вручив співакці М.Павликівній лавровий вінець з написом на стрічках: "Swei chlube – Lutnia".

Великою популярністю користувався чоловічий вокальний квартет "Лютні", до складу якого входили співаки П.Борковський (бас), С.Цетвинський (тенор), А.Вахнянин (баритон), А.Ардан (тенор). Славився також дует А.Вахнянина і С.Цетвинського, як також і сольні виступи кожного співака зокрема. Акомпанував на фігармонії А.Вахнянин. Названі артисти разом з іншими співаками об'єдналися у т.зв. "дванадцятку", яка в 1885 р. концертувала в Польщі, зокрема у Варшаві, де здобула славу високопрофесійного хору. Царська цензура Росії заборонила співакам виконувати твори галицьких композиторів, а саме М.Вербицького "Гей, по горі, по високій" (сл. Ю.Федьковича) та "До зорі" (сл. І.Гушалеви́ча), "вважаючи навіть такі далекі від політичного чи соціального спрямування твори небажаними для публічного виконання" [15, с.11].

Товариство "Лютня" щорічно проводило зібрання, на якому переобиралося його керівництво, члени виділу, диригенти та їх заступники. До керівного складу входили С.Федак, Р.Макаревич, В.Шухевич, Е.Люкас, Л.Гамме. У 1880–1883 рр. заступником голови товариства обирався А.Вахнянин, вже відомий як автор хорів, опери "Купало", музично-драматичних творів. Членами виділу обиралися А.Ардан, І.Стотаньчик, І.Клихарський, Т.Розмаринович, В.Славичек, С.Гживинський, Ф.Баверова та ін. Учасником хору був також композитор Остап Нижанківський.

Про концерти "Лютні" захоплено відгукувалися українські часописи. Виконання нею хору "Закувала та сива зозуля" з музичної

картини “Вечорниці” П. Ніщинського викликало в одного з рецензентів поетичні слова правдивого визнання: “Коли славний хор товариства “Лютня” став співати, залягла у просторій салі “Народного Дому” якась поважна торжественна тиша. Здавалося, що всі слухачі заперли у собі дух, котрий слідив за чаруючими звуками, щоби не пропустити ні одної черти сеї гарної пориваючої пісні. Якесь дивне ніжне чувство вкрадалося до душі, а уява несла нас далеко в самий степ український, з котрого неначе долітав – то легіт тихого теплого вітру, то луна розбурханих филь широкого Дніпра”. Крім названого твору, виконувалися й інші: хор Енгельберга “Любов соловейка”, Вахнянина “Молоді сні” та чеська пісня “Cervena voda”. Зібрані гості рясними оплесками виразили “щире признание знаменитим співакам і їх диригентови Цетвинському, котрий своїм славним проводом хором “Лютні” щороку причиняється безкорисно до звеличання Шевченківських вечерниць, що від 24 літ стались у нас народним торжеством” [16].

Для активізації композиторської діяльності в жанрі хорового мистецтва товариство “Лютня” оголошувало конкурси написання музичного твору. Основною вимогою до українського або польського тексту була його літературна вартість. Всі надіслані твори хор виконував на публічному концерті без оголошення імені автора. Комісія визначала переможців і відповідно до професійного рівня нагороджувала їх. До участі в роботі комісії запрошувалися композитори і відомі музичні діячі: Г.Ярецький, Л.Марек, К.Мікулі, А.Вахнянин, Р.Шварц, Ф.Сломковський, В.Вшелячинський, В.Висоцький, С.Цетвинський, С.Невядомський, Е.Люкас (голова “Лютні”). Так, наприклад, на конкурсі 1889 р. комісія відзначила чоловічий хор “Три цвіти” К.Кретохвилі, основу якого складають мотиви українських народних пісень.

З початком 1888 р. репертуар “Лютні” дещо змінюється. З’являються твори західноєвропейських композиторів Й.Гайдна, В.Моцарта, Л.Бетховена, Д.Верді, Ш.Гуно, Ф.Мендельсона, Е.Гріга, М.Мошковського, Я.Галля. Однак ця репертуарна спрямованість не дуже сподобалася музичним критикам, а також співакам українського походження. Рецензенти докоряли хору за те, що вже довший час він не виконував українських народних пісень. Вони домагалися від товариства, щоби воно, “продукуючи знамениті польські, німецькі та другі чужі твори посвятило трохи уваги і рускій музиці, котрої найкрасші плоди, як прим. уступи з “Різдвяної ночі”, “Утопленої”, більша частина Лисенкової музики до “Кобзаря” і т.д. в Галичині зовсім ще не звісні” [17].

Поза тим, концерти хору продовжували подобатися глядачам завдяки майстерному виконанню таких творів, як "Хор робітників" Ш.Гуно, "Лярго" Л.Бетховена (соло П.Борковського), фіналу з I акту опери "Льорелай" Ф.Мендельсона (соло М.Павликівної). Не обминала "Лютня" й українського репертуару. На вечорницях 27 червня 1888 р. у виконанні хору та солістів П.Борковського і М.Вітошинського прозвучали пісні: "Моя мати ворожбита", "Як ніч мя покриє", "Ой поїхав Ревуха" в гармонізації С.Цетвинського. Ще декілька народних пісень в обробці М.Лисенка ("Ой вийду я на гіронуку", "Стоїть явір над водою", "Ой любив та кохав") хор підготував до концерту пам'яті В.Барвінського (12 квітня 1889 р.). Неодноразово повторювався твір П.Ніщинського "Закувала та сива зозуля".

З роками кількість учасників "Лютні" збільшувалася і виникла необхідність організувати (крім чоловічої) окремо жіночу і мішану групу хору. Це давало кращі можливості розширити творчу палітру колективу і виступати зі своїми сольними програмами. Такий концерт відбувся 24 листопада 1888 р. У сольних аріях В.Моцарта, С.Монюшка, Г.Ярецького досвідченою артисткою показала себе співачка Френклівна. Чоловічий і мішаний хори викликали захоплення слухачів і виправдовували заслужену славу "Лютні". Особливо сподобалася "Русалка" Райнбергера. Програму концерту доповнила юна піаністка Мацьєржинська виконанням "Варіацій" І.Падеревського

На концерті, що відбувся 19 грудня 1888 р. прозвучали: мадригал Вольтрамуса "Надручаєм" (з 1560 р.), "Ялина" А.Рубінштейна, "Пісня" Я.Галля. Крім названих творів, голосово і чисельно зміцнений хор включав до свого репертуару твори великої форми – баладу у 3-х частинах "Ріг Ролянда" К.Мікулі, яка відзначалася "багатством мелодій, прегарною інструментацією і вірним зілюструванням ситуацій, зображених в тексті" [18]. Успіх "Лютні" та солістів С.Цетвинського і М.Вітошинського був безперечний.

У репертуарі "Лютні" були також твори вокально-симфонічного жанру, написані переважно для великого складу хору, оркестру і солістів. Великою популярністю користувалася композиція М.Бруха до слів Шіллера "Пісня про дзвін". Найкращим солістом визначено Олександра Нижанковського (бас). В цілості також виконувався хоровий твір І.Россіні "Messe Solenne". Сильне враження справили на глядачів "Кримські сонети" С.Монюшка на сл. А.Міцкевича, особливо другий ("Тиша моря"), четвертий ("Буря") і п'ятий ("Руїни") з восьми частин твору. Не меншим успіхом користувався новий "Цикл п'яти італійських пісень" (a capella) в

опрацюванні для чоловічого хору Я.Галля. Рецензент концерту О.Нижанківський відзначаючи талант польського композитора у збагаченні й української музичної літератури вдалим гармонізуванням декількох народних пісень писав, що Я.Галль “так удачно, так щасливо підхопив, використав і до природи мужських голосів приложив ті неаполітанські та сіцилійські мелодії, що декотрі точки з того циклю просто поривали своєю красою” [19]

З кожним роком “Лютня” удосконалювала свою професійну майстерність. Відомі музиканти і композитори визнавали її провідний статус у музичному житті Львова та виховний вплив на людей. “Вже то кождий безсторонній мусить признати, – писав О.Нижанківський, – що “Лютня” стоїть справді на висоті своєї задачі, бо, виконуючи звичайно знамениті твори з своєї літератури музичної, плекає тим самим свою музику національну, а познакомлюючи публичність львівську з перлами чужої музики, образує її” [20]. Підтвердженням цих слів було виконання хором одного з найбільших творів М.Солтиса – ораторії “Sluby Jana Kazimierza” на сл. С.Дихинської. Композиція, що складається з 4-х частин (Інтродукція, Пролог, Ченстохова, Обіт королівський), нараховує 21 вокально-інструментальний номер, у кожному з яких відчувається “уміла рука в проведенню поодиноких, особливо вокальних голосів, – в деяких знов дуже удачно ужиті і використані ефекти інструментальні...” [21]. Як чоловічий, так і жіночий хори “Лютні”, оркестр та солісти: Волошкакова (сопрано), Ол.Нижанковський (бас), М.Вітошинський (баритон) і декламатор Велячинський цілком артистично впоралися зі своїм завданням.

Серед інших творів вокально-симфонічного жанру, які у різні роки виконувала “Лютня”, були: ораторії Ф.Мендельсона “Ілія” (12 квітня 1896 р.), “Христос” (3 квітня 1898 р.), ораторія Е.Асторга “Stabat Mater” (26 квітня 1899 р.), хоровий твір К.Бендія “Шванда дурник” за мотивами чеської народної казки (4 листопада 1900 р.). Крім хору і оркестру, солістами цих вистав були: Вошак, Тиц, Мілер, Райндль, Ульман, Павликів, Новаківська, Вітошинський, Ол.Нижанковський, Сак, Славічек, Губерський, Черни, Шуліславський, Левицький.

25-ті роковини смерті композитора С.Монюшки “Лютня” відзначала великим концертом за участю піаніста Е.Островського. Програма складалася лише з творів польського композитора. Вперше була виконана балада на сл.А.Міцкевича “Пані Твардовська” для мішаного хору, оркестру і солістів.

Зі вступом на посаду директора “Галицького музичного товариства” М.Солтиса (1899 р.), програма концертів “Лютні”

урізноманітнюється творами інструментальної музики. На концерті 16 грудня 1899 р. оркестр виконав 40-ву симфонію (соль-мінор) В.Моцарта, а також фрагменти з "Розамунди" Ф.Шуберта. Як оркестр, так і хори "Лютні" під керівництвом М Солтиса "показали таку прецизію в модуляції голосу, переходили з фортіссіма до піаніссіма з такою дискрецією, що мимоволі булося під враженням якоїсь надземної музики..." Разом з тим, не зовсім вдало прозвучали 10 "Українських народних пісень" в обробці і супроводі Я.Галля, які були виконані на цьому ж концерті мішаним складом хору. І хоча до інтонації і виконавської впевненості зауважень у рецензента не було, "то все таки сей безнастанний крик і гамір в творах взагалі, а вже найбільше в наших піснях єсть для уха просто незносний" [22].

В одному зі своїх останніх виступів хор під керівництвом М.Солтиса на концерті 4 квітня 1900 р. вперше виконав біблійну поему "Потоп" К.Сен-Санса у 3-х частинах (повторена на концерті 15 червня цього ж року). Твір мав великий успіх у глядачів, які тепло приймали хористів, диригента М.Солтиса та солістів (Л.Марек, А.Прокоповичівна, В.Малявський, Ол.Нижанковський).

Наприкінці ХІХ ст. хор "Лютня" почав поступово втрачати свої творчо-потенційні можливості. Це відчувалося як у виконанні сольних концертів, так і в доборі їх програми. Найвища стадія розвитку хору, яка припадає на 90-ті роки, в наступному часі змінюється занепадом. Причини критичного стану, в якому опинився хоровий колектив, могли бути найрізноманітнішими, про що ми намагатимемося з'ясувати у наступному дослідженні. На сьогодні важливо ствердити, що в історії хорової культури Галичини "Лютня" завжди стояла на висоті свого культурно-просвітницького завдання. Професійне ставлення диригентів і хористів до мистецтва хорового співу, постійне збагачення джерелами народної творчості та зразками світової музичної класики є не лише історичним фактом, але і прикладом для наслідування.

1. Вахнянин А. Спомини з життя. – Львів, 1908.

2. Мазепа Л. Развитие музыкального образования во Львове (XV – XX ст.). Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. иск.-я. – М., 1986.

3. Центральний державний архів у м.Львові. – Фонд 146, оп.25, спр.543, арк.1–18; спр.2436, арк.1–14; спр.4878, арк.1–16; спр.5254, арк.1–14. Фонд 146, оп.58, спр.12256 арк.1–73; спр.1226, арк.1–56. Фонд 165, оп.2, спр.587, арк.3–4.

4. Колодій Я. Остап Нижанківський. – Львів, 1994.

5. Зоря. – 13 березня 1881. – Ч.5.

6. Діло. – 13 березня 1884. – Ч.25.

7. Діло. – 24 квітня 1886. – Ч.41.

8. Діло. — 28 березня 1889. — Ч.61.
9. Діло. — 3 квітня 1890. — Ч.66.
10. Діло. — 2 квітня 1889 — Ч.65.
11. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973.
12. Діло. — 6 лютого 1888. — Ч.19.
13. О.Н. (Нижанківський О.). Перший концерт товариства співацького "Лютя" // Діло. — 19 грудня 1894. — Ч.272 і 273.
14. Д.Р. Концерти у Львові // Діло. — 20 грудня 1899. — Ч.275.
15. Колодій Я. Остап Нижанківський. — Львів, 1994.
16. Діло. — 12 березня 1885. — Ч.24.
17. Діло. — 28 березня 1888. — Ч.61.
18. Діло. — 20 грудня 1888. — Ч.271.
19. Діло. — 19 грудня 1894. — Ч.272 і 273.
20. Там само.
21. Діло. — 29 вересня 1895. — Ч.218.
22. Діло. — 20 грудня 1899. — Ч.275.

Lesya Moroz

POLISH CHOIR SOCIETY "LIUTNYA" IN LVIV

This article investigates the history of the creative activity of the polish choir society "Liutnya", its participation in the concert life of Halychyna. It is analyzed the repertoire politic, the performing principles of the group, its role in the choir culture of the region.

Жанна Зваричук

МУЗИЧНО-ХОРОВІ ТОВАРИСТВА "БОЯН" ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКЕ ЖИТТЯ ПРИКАРПАТТЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – один з важливих періодів становлення української національної культури, надзвичайно плідного розвитку науки, літератури, драматургії, музичного мистецтва. В Галичині цей процес, його самобутність формувались під впливом зовнішніх історичних умов. Піднесення національно-визвольних рухів на теренах Австро-Угорської імперії в 40-х роках минулого століття сприяло встановленню певних пріоритетів для політичного, економічного та культурного життя краю.

Суспільно-політичні події другої половини ХІХ століття розбудили до активності широкі маси населення. Зароджується культурний рух за українську мову, за поглиблення самосвідомості громадян, згуртування